

ARTSAKH IN THE CREATIVE HERITAGE OF RUSSIAN WRITERS

ZARUHI HAYRYAN

National Academy of Sciences of the Republic of Armenia,
International Scientific-Educational Center,
PhD, Associate Professor

LUIZA GASPARYAN

National Academy of Sciences of the Republic of Armenia,
Institute of Literature M. Abeghyan,
Eurasia International University,
The Faculty of Language and Literature
PhD in Philology

DOI: 10.54503/2579-2903-2023.1-101

Abstract

The present article focuses on the Russian authors' verbal creativity, their comprehensive interpretation and testimonies revolving around Artsakh, its history and culture. The study is carried out within the framework of spatial-temporal domain taking into account the 19th-21th centuries Russian literary works, travel notes and interpretations.

One cannot fail to observe that Russian creative heritage is abundant with unique philosophical brilliance, aesthetic elegance, wisdom and reveals the depths of world literary culture. It is worth mentioning that Russian writers appreciated culture and traditions of world nations and often embarked into laborious efforts to illustrate these literary gems to Russian society, as well as to Russian speaking communities.

Hence, the research illustrates Russian-Armenian cultural-literary relations, which should be always on the agenda of scholars and theorists. Russian authors and thinkers visiting Armenia and Artsakh penetrated into the depth of Armenia's soul, national image and culture thus reverberating "Armenian spirit" in their literary creativity. Among such writers were O. Mandelstam, S. Gorodetski, M. Dudin, K. Bakhshi, E. Limonov and many others.

Armenian Artsakh became the greatest inspiration for the Russian writers who initiated a long journey and revealed its Armenian cultural-historical-religious heritage at the beginning of the XX century. In their travel memoirs and literary works, they described with admiration its landscape, mountainous beauty and its natural resources, their ethnic roots, unique settlements, the medieval churches, the Khachkars, the profound cultural-historical heritage of Artsakh people.

The works illustrating Artsakh, its unique historical-cultural heritage, lifestyle and traditions, are valuable sources that reveal its indispensable place in the world stage as an ancient civilization.

Keywords and phrases: Artsakh, Russia, historical-cultural heritage, Russian writers and intellectuals, Russian-Armenian relations.

**ԱՐՑԱԽԸ ՌՈՒՍ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ**

ԶԱՐՈՒՀԻ ՀԱՅՐՅԱՆ

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի
գիտակրթական միջազգային կենտրոն,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

ԼՈՒԻԶԱ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի
Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ,
Եվրասիա միջազգային համալսարանի
օտար լեզուների և գրականության ամբիոն,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Համառոտագիր

Սույն հոդվածի առանցքում ռուս հեղինակների խոսքարվեստի համապարփակ մեկնաբանությունն է Արցախի պատմամշակութային ժառանգության շուրջ: Ուսումնասիրությունն իրականացվում է տարածաժամանակային տիրույթի շրջանակներում՝ հիմք ընդունելով XIX դարի վերջի և XXI դարասկզբի ռուս գրական երկերը, ուղեգրությունները և ճամփորդական հուշերը:

Ակնհայտ է, որ ռուս ստեղծագործական ժառանգությունը առանձնանում է փիլիսոփայական յուրահատուկ փայլով, գեղագիտական նրբագեղությամբ, իմաստախոսությամբ՝ վեր հանելով համաշխարհային գրական մշակույթի խորքային ծալքերը: Հարկ է նշել, որ ռուս ստեղծագործները գնահատում էին աշխարհի ազգերի մշակույթն ու ավանդույթները և հաճախ ձեռնամուխ էին լինում ներկայացնել այդ գրական գոհարները ռուս հասարակությանը, ինչպես նաև ռուսալեզու համայնքներին:

Այսպիսով, սույն հետազոտությունը ներկայացնում է ռուս-հայկական մշակութային-գրական հարաբերությունները, որոնք մշտապես պետք է լինեն գիտնականների և տեսաբանների ուշադրության կենտրոնում: Հարկ է նշել, որ Հայաստան և Արցախ այցելած ռուս հեղինակներն ու մտածողները փորձել են ներթափանցել «հայի հոգու» մեջ, ընկալել ազգային կերպարն ու մշակույթը իրենց գրական ստեղծագործություններում: Հայոց աշխարհը հետաքրքրել է այնպիսի ռուս դասականների, ինչպիսիք են Օ. Մանդելշ-

տամը, Ս. Գորոդեցկին, Մ.Դուդինը, Կ.Բախշին, Է. Լիմոնովը և շատ ուրիշներ:

Հայկական Արցախը ոգեշնչել է ռուս ստեղծագործներին, որոնք XX դարասկզբին ձեռնամուխ եղան բացահայտել Արցախը, իր հայկական մշակութային, պատմական, կրոնական ժառանգությունը: Իրենց ճամփորդական հուշերում և գրական աշխատություններում նրանք հիացմունքով են նկարագրել Արցախի աշխարհագրական դիրքը, լեռնային գեղեցկությունը, բնական ռեսուրսները, եզակի բնակավայրերը, միջնադարյան եկեղեցիները, խաչքարերը, ինչպես նաև արցախցիների բացառիկ մշակութային-պատմական ժառանգությունը:

Արցախին նվիրված այս ստեղծագործություններն արժեքավոր աղբյուրներ են, որոնք բացահայտում են Արցախի անփոխարինելի տեղը համաշխարհային ասպարեզում՝ որպես հնագույն քաղաքակրթություն, իր բացառիկ պատմամշակութային ժառանգությամբ, ապրելակերպով ու ավանդույթներով:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Արցախ, Ռուսաստան, պատմամշակութային ժառանգություն, ռուս ստեղծագործողներ և մտավորականներ, ռուս-հայկական հարաբերություններ:

АРЦАХ В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

ЗАРУИ АЙРЯН

Национальная академия наук Республики Армения
Международный научно-образовательный центр
кандидат филологических наук, доцент

ЛУИЗА ГАСПАРЯН

Национальная академия наук Республики Армения
Институт литературы имени М. Абегяна
Международный университет Евразия
факультет языка и литературы
кандидат филологических наук

Аннотация

Данная статья посвящена всестороннему анализу творчества тех русских писателей, которые посвятили свои произведения теме Арцаха, его истории, культуре. Исследование проводится на основе литературных произведений XIX-XXI вв.

В статье отмечается, что творческое наследие русских писателей неповторимо своим философским смыслом, эстетическим изяществом, мудростью, раскрывая глубины мировой литературной культуры. Стоит отметить, что русские писатели ценили культуру и традиции народов мира и содействовали популяризации мировых литературных жемчужин в российском обществе, а также среди русскоязычным сообществам.

Таким образом, в данном исследовании выявляется русско-армянские культурно-литературные взаимосвязи, которые всегда были и будут в центре внимания ученых и теоретиков. Посетив Армению и Арцах, русские писатели и мыслители проникли в глубину армянской души, национального образа и культуры, отразив тем самым «армянский дух» в своих произведениях. Армения и Арцах вызвали большой интерес у таких выдающихся мастеров слова, как О. Мандельштам, С. Городецкий, М. Дудин, К. Бахши, Э. Лимонов и многие другие.

Армянский Арцах, вдохновив русских писателей, послужил поводом посетить Южный Кавказ в XX-XXI вв. и изучить армянское культурно-историческое и религиозное наследие. В своих путевых заметках и литературных произведениях они с восхищением описывали ландшафт Арцаха, горную красоту и природные богатства, его этнические корни, уникальные поселения, средневековые церкви, хачкары, глубокое культурно-историческое наследие.

Произведения, посвященные Арцаху, его уникальному историко-культурному наследию, образу жизни и традициям, являются ценными источниками, раскрывающими ее незаменимое место как древней цивилизации на мировой арене.

Ключевые слова и словосочетания: Арцах, Россия, историко-культурное наследие, русские писатели-переводчики, российско-армянские литературные взаимосвязи.

Introduction

The treasures of Armenia, its history, culture and traditions dated back from the ancient times and were the research subject of Western and Eastern scientists, travelers, diplomats and missionaries with its progressive philosophical thought, morality, aesthetics, cosmopolitan values and sociohistorical factors. It is not in vain that Armenian Studies constantly remains on the agenda of many literary critics, theorists and translators who interpreted and translated Armenian pieces of verbal creativity, history and many other scientific works in different languages. Moreover, some famous authors dedicated to Armenia and Armenians beautiful lyrical poems or odes by glorifying the exceptional cultural-religious heritage and qualified Armenia as a cradle of civilization. One cannot fail to observe that many authors' literary works revolve around Armenian Artsakh, its greenish and proud landscapes, mountains and its impeccable gems – its monasteries, churches, chapels and its magnificent cultural atmosphere.

The research **aims** at revealing and illustrating Artsakh, its' cultural heritage in Russian literature and to shed light on some aspects of the authors and translators' critical interpretations.

In this vein, the following **objectives** are set up;

- To underline the importance of Russian-Armenian cultural connections.
- To emphasize the objective historical-cultural reality of Artsakh and its organic intertwinement with Armenia throughout many centuries.
- To point out the thematic and profound perception of Russian writers and literary critics, as well as their humanism towards civilized nation.

The **methodological approach** of the study is multifaceted and comprises; a) comprehensive study of extra-linguistic factors, like interpretation of the genre, epoch, as well as the author's overt and covert intention; b) the study of linguistic factors, which include the methods of linguo-stylistic and linguo-poetic analysis of creative utterance.

ARTSAKH THROUGH THE LIGHT OF RUSSIAN INTERPRETATION

Osip Mandelstam, a brilliant Russian writer and translator first visited Artsakh at the beginning of the XX century together with his wife, a poetess Nadejda Yakovlevna. They were shocked and embarrassed with the grievous consequences of atrocities and devastations. In her memoir dairy she described Shushi with heavy heart and grief by depicting the infinite graves and tombs, abandoned villages, streets, ruined buildings; the heart of the city, which had been obviously rich, prosperous and neatly maintained, intimidated the Russian poets with its catastrophic and horrifying views [16].

With the aim of illustrating the horrible events to further generations, Osip Mandelstam wrote his poem "The phaeton driver" - "Файтонщик" where the author admitted his utmost grief and fear and illustrated the image of a characterless, strange and ugly phaeton driver taking them from Shushi to Stepanakert qualifying him like "a devil's driver".

In the poem the barbarously destroyed city was described with the sense of oppressive horror and compassion, like;

Так, в Нагорном Карабахе,
В хищном городе Шуше
Я изведal эти страхи,
Со природные душе.
Сорок тысяч мертвых окон
Там видны со всех сторон
И труда бездушный кокон
На горах похоронен.
И бесстыдно розовеют
Обнаженные дома,
А над ними неба мреет
Темно-синяя чума [5, p 82].

12 июня 1931

The Russian extract depicts the horrific consequences of barbaric devastations and the cataclysmic events. One cannot fail to observe that the tragedy in Shushi did not evaporate the hopes Armenians who made efforts for national renaissance and envisaged the life only in motherland [8]. One cannot fail to observe that alongside with the toponymy Artsakh, other toponymy - Nagorno Karabagh - is also widespread. According to some linguists, Artsakh and Karabagh have similar associative significance, still there are different hypotheses and versions of the etymology of the names Artsakh and Karabagh [5, 9, 12, 13, 14]. Armenians keen to use – Artsakh, whereas in international arena and in Russia Nagorno-Karabagh is used.

In the middle of the 20th century, Armenia became a source of poetic inspiration for the Russian poet and translator Mikhail Dudin, who dedicated an entire cycle of poems. Armenia, according to Dudin, is a fabulous and beautiful country and everything related to its culture and tradition was dear and sincere to him. Amazed by its history, literature, music, dances and people, Dudin expressed his attitude towards Armenians in his essay "The Cup of Life", stating that there is no Armenia without Armenians - the most ancient people on the earth, who glorified this rocky land with labor and wisdom and made the soil immortal and eternal. Dudin underlined that while getting acquainted with the touching and magnificent poetry of the Armenian people, he understood that the greatness and the spiritual world of the nation initiated at the crossroads of history, bloody tragedies, cataclysmic periods which consequently made the Armenians be tough, persistent and courageous.

The best poetic extracts, passages and translations of the poet were included in the book "Promised Land" - "Земля обетованная" (1989), which was dedicated to Armenia. The poet donated the honorarium of its publication to the fund of earthquake victims occurred in Armenia in 1988. The epigraph to the book was the lines of M. Dudin; "Armenia has become my necessity" [7, pp. 1-88].

With great pain the Russian poet reacted to the news of the earthquake in Armenia, the bloody tragedy of Armenians in Sumgait, and echoed drastically in his mournful poems reinforcing the Russian and Armenian socio-political, cultural and strategic relations.

То геноцид, то Сумгаит,
То гром землетрясения.
Все кровь и кровь. И все боли
В твоей судьбе, Армения.
Но достает тебе равно
На хлеб и песню рвения.
И я люблю тебя давно
За веру в жизнь, Армения... [7, p. 62].

The extract represents the disaster and the turbulence of the period, still the poet believed that Armenians would overcome the traumatic experience. Dudin, mirrored the fatal century for the Armenian people. Dudin expressed his sincere devotion and painful compassion in the following lines; *My Karabakh is seriously ill. My dear Karabakh, my Hiroshima! How can I save you from your serious illness, whose name is – EVIL* [7, p.12]. Dudin also wrote a brilliant preface to Franz Werfel's novel "The Forty Days of Musa Dagh" dedicated to Armenian Genocide in 1915 and reinforced the significance of the book [1, p. 89].

Dwelling upon the further observation of the material revolving around the development of Russian-Armenian literary relations, it is noteworthy to mention a writer, culturologist, Armenologist, film dramatist - Kim Bakhshi's works, who has been connected with Armenia for more than 50 years with his bright and rich creative life.

Being a Russian writer with an "Armenian soul", K. Bakhshi published several scientific works with comprehensive illustration of cultural and historical heritage of the sacred country. Bakhshi truthfully admitted that the greatness and the strength of the Armenian people is hidden in its alphabet, language and literature, religion and history written in exceptional manuscripts ornamented with sacred miniature. Armenia, according to Russian thinker, played an active role in world history, in the period of Assyria and Babylon, then in the era of Achaemenid Iran, etc. It is really paradoxical that Armenia, having been deprived of independence, with unstable economy, scattered population, could manage to preserve its language, Christian faith and cultural traditions [2, p. 4].

One of the most popular and outstanding works of K. Bakhshi is "Spiritual Treasures of Artsakh", where the author described the richest spiritual heritage of Artsakh before and after the birth of Christ, its ancient monasteries, khachkars, prominent historical figures and characters of different times and eras. The great culture of Armenian Cilicia of the 13th century, according to Russian researcher, reached its prosperity and dignity in the civilized world by Toros Roslin, King Getum II or Smbat Sparapet, whose origins were from Artsakh and whose roots were hidden deep under the khachkars of the Mayrejur Monastery, (Майреджурского монастыря). Bakhshi also illustrated the most interesting story of the manuscript called Karmir Avetaran - the Red Gospel of Gandzasar. Its fate is closely intertwined with the fate of the Armenian people. The manuscript was captured, sold and ransomed for several times, but its odyssey ended in sacred motherland [2, p. 21]. In his works Bakhshi evaluated the historical-cultural treasures of Artsakh and pointed out Armenians must preserve Artsakh like an impeccable gem and never betray it [3, p. 6]. Five years before his death, Bakhshi expressed his faithfulness to Armenia through his touching letter where he once again confirmed eternal love for Armenia, Artsakh. Armenia was dear to Bakhshi that he bequeathed that after his death, part of his ashes would be scattered in the Garni Gorge, and the other part would be buried in Shushi.

In one of the chapters he illustrated the meeting of Armenian writer, thinker Zori Balayan and a woman – Raya. Zori carefully kissed her hand by adding that she is an average Armenian peasant, still Raya is the symbol of Artsakh woman. Even in 1919 S. Gorodetski represented the image of Artsakh women. Artsakh women gave birth and brought up prominent figures, characterizing in its pure form the image of the ancient Armenian woman, with its psychology and lifestyle. Artsakh woman preserved the notion of patriarchal era [4, p. 89].

Eduard Limonov, Russian publicist, politician and writer had in-depth and unique attitude towards Artsakh. His insight into world was really extraordinary and scandalous in Russia, still one cannot fail to observe that Limonov had profound knowledge of Artsakh cultural heritage and was concerned with the destiny of Artsakh Armenians [15]. After visiting Artsakh in 2017 he wrote his famous literary-travelogue "Mongolia" and in the chapter entitled Gulistan he portrayed the lifestyle and cultural treasures of Artsakh. By travelling around Artsakh's monasteries and temples, Limonov felt the drops of blood penetrated into those sacred places, where all kinds of atrocities were committed. In Dadivank temple, carved into the mountainside, a very tall and strong Armenian priest in black clothes approached them; he was as handsome and noble as an ancient Roman man. The Russian writer was really amazed and affected with the Armenian temple in Artsakh, where, on the surviving fresco, St. Stephen is illustrated. In his travelogue he noted that he would live in Artsakh and die there with pleasure. Limonov called Artsakh the cradle of Christianity and the most Christian land of the planet [15].

Discussions and Results

Russian literary works, memoir notes portraying Artsakh and its population are valuable objective sources that represent its ethnographic and cultural heritage. The Russian Armenologists' literary works are distinguished with textual naturalness, completeness and the reliability of facts and data of the time. With their works, they defended Artsakh and its people and protested against historical injustice, war and wished to Armenian Artsakh a peaceful sky and prosperity by admitting that Artsakh has its indispensable place in the world as an ancient civilization. By comprehensive illustration of Armenia and Artsakh, Russian intellectuals through century deepened and strengthened the intercultural relations between Russia and Armenia in the field of popularization and dissemination of Armenian cultural heritage.

CONCLUSION

Hence the present miniature study leads to the following conclusion;

- Armenian religious, cultural and artistic heritage, as the indispensable part of world spiritual treasure and aesthetics, is highly appreciated by Russian writers, literary critics and intelligentsia. It attained significant achievements due to Russian Armenologists' evaluations of different centuries, which, especially, reinforced the process of strengthening and enriching the Russian-Armenian relations.
- Despite different cataclysms and tragedy, Artsakh always stays unbreakable and Artsakh Armenians constantly pass with dignity the route of "Renaissance", strong and persistent ever after, thus creating cultural-spiritual monuments and enhancing its lifestyle.
- Russian poetic creativity, abundant with instances of objective reality of the time, proficiently created the dialectical unity of unique cognitive-literary mechanisms – **1. the reverberation of objective situation and its cognition; 2. the depiction of world objectivity through verbal art**, which illustrate the talent of Russian writers and the dignified "afterlife" of their literary creativity.

REFERENCES

1. Айрян З. Искусство поэтического перевода в творчестве русских поэтов II пол. XX — нач. XXI века (на примере армянской поэзии) / З. Айрян. — Ереван: GSM STUDIO, 2012. — 300 с.
2. Бахши К. Орел и меч. М.: Избранное искусство. 1971 – 179 с.
3. Бахши К. Судьба и камень. М.: Изобразительное искусство. 1983.-230 с.
4. Бахши К. Духовные Сокровища Арцаха, Москва, «Книжный мир», 2012, 320 с.
5. Ган К., Опыт объяснения кавказских географических названий, Тифлис, 1909, 180 с.

6. Городецкий С. Кавказское слово. 23. III. 1919/ Вестник общественных наук АН Арм. ССР-1988.-№ 5. С. -73-75.
7. Дудин М. Земля обетованная. Ереван. Хорурдаин грох. 1989 - 407 с.
8. Мандельштам О. Стихотворения. Проза. Записные книжки. Ереван: Хорурдаин грох, 1989.-381 с.
9. Мкртчян Ш., Историко-Архитектурные Памятники Нагорного Карабаха, Ереван, “Айастан”, 1988-210 с.
10. Поэзия Армении в переводе русских поэтов II пол. XX – нач. XXI века/ Составитель Айрян З. Ереван: АРМАВ, 2017 – 316с.
11. Walker Ch., Armenia; The survival of a nation, New York, St. Martin's Press, 1980- 250 p.
12. Ալիշան Ղ., Արցախ, Երևան, 1993- 330 էջ:
13. Բեկնազարեանց Ա., Գաղտնիք Ղարաբաղի, ՍՊԲ, 1886-280 էջ:
14. Հակոբյան Թ. Խ., Մելիք-Բախշյան Ստ, Տ., Բարսեղյան Հ. Խ., Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, Երևան, Երևան պետական համալսարան, 1991- 340 էջ:
15. <https://www.armmmuseum.ru/news-blog/2020/3/18/-eduard-limonov-mongoliya-artsah> (дата обращения 12. 08. 2022).
16. <https://vstrokh.net/istoriya/osip-mandeshtam-o-pogromah-armyan-v-shushe-1931-god/>
(Осип Мандельштам о погромах армян в Шуше — 1931 год), (дата обращения 24. 07. 2022).

The article has been submitted for publication: 26.01.2023
Հոդվածը ներկայացվել է տպագրության. 26.01.2023
Статья представлена к публикации: 26.01.2023

The article is sent for review: 09.03.2023
Հոդվածն ուղարկվել է գրախոսության. 09.03.2023
Статья отправлена на рецензию: 09.03.2023

The article is accepted for publication: 12.05.2023
Հոդվածն ընդունվել է տպագրության. 12.05.2023
Статья принята к печати: 12.05.2023